IVS CIVILE,

MANVSCRIPTORVM

LIBRORVM OPE, SVMMA DILIGEN-
tiā & integerrima fide infinitis locis emenda-
tum, & perpetuis notis illuſtratum, L.
RVSSARDO I.C. anteceſſore in
celeberrima Biturigum
ſchola, auctore.

CONSILIO TAMEN ET auctoritate FRAN. DVARENI I.C. *qui ſummaria in Pandectas præſcripſit, Nouellásque Conſtitutiones ad optimum Græcum exemplar collatas, antiquæ integritati reſtituit.*

Cætera vtraque præfatio te docebit.

CVM PRIVILEGIO.

LVGD. APVD G. ROVILLIVM,
SVB SCVTO VENETO.
M. D. LX.

AMPLISSIMO VIRO MICHAELI HOSPITALIO, FRANCIAE CANCELLARIO, LVDOVICVS RVSSARDVS I. C. S.

MEMINI me, vir ampliſsime, ante biennium tibi promiſiſſe, & ſcriptis profeſſum eſſe, fore vt Pandectæ Iuris ciuilis à me recognitæ, & notis illuſtratæ in tuo nomine apparerent: cuius rei multas graues, & idoneas cauſas habebam: quòd in tua ſchola eſſent ſcriptæ, ac proinde iure quodam tuo, quaſi fructus quidam fundi tui, tibi deberentur: quòd plurimis tuis in me meritis hanc gratiæ referendæ voluntatem teſtatam relinquere par eſſet: quòd denique ſine vllis tuis in me meritis præſtantiſsimam tuam virtutem, & plurimarum maximarúmque rerum doctrinam hoc munere dignas eſſe cenſerem. Fidem igitur meam tam iuſtis de cauſis tibi obſtrictam libero: ídque eò libentius, quòd me nouo quoque beneficio nuper ornaſti: & præclaræ illæ tuæ virtutes exemplo parum cognitæ, te ad ſummum honoris faſtigium extulerunt: in quo quia ſumma reip. noſtræ tibi commiſſa eſt, ac maximè iuris conſtituendi, defendendique, hunc iuris

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΚΑΙ ΘΥ

ΗΜΩΝ ΙΗΥ ΧΥ.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ, ΦΛ. ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ, ΑΛΑΜΑΝΝΙΚΟΣ, ΓΟΤΘΙΚΟΣ, ΦΡΑΓΓΙΚΟΣ, ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ, ΑΝΤΙΚΟΣ, ΑΛΑΝΙΚΟΣ, ΒΑΝΔΑΛΙΚΟΣ, ΑΦΡΙΚΑΝΟΣ, ΕΥΣΕΒΗΣ, ΕΥΤΥΧΗΣ, ΕΝΔΟΞΟΣ, ΝΙΚΗΤΗΣ, ΤΡΟΠΑΙΟΥΧΟΣ, ΑΕΙΣΕΒΑΣΤΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ ΤΩ ΔΗΜΩ, ΚΑΙ ΠΑΣΑΙΣ ΤΑΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ ΗΜΩΝ ΠΟΛΕΣΙΝ.

ΔΕΔΩΚΕΝ ΗΜΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΠΕΡΣΑΣ ΕΙΡΗΝΗΝ ΜΕΤΑ ΤΟ ΚΑΤΑ ΒΑΝΔΙΛΩΝ ΤΡΟΠΑΙΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΛΗΝ ΛΙΒΥΗΣ ΚΤΗΣΙΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΗΣ ΟΝΟΜΑΣΤΟΤΑΤΗΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ ΕΠΑΝΑΛΗΨΙΝ ΚΑΙ ΤΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΝΕΩΣΕΩΣ
ΕΙΣ ΠΕΡΑΣ ΑΓΑΓΕΙΝ ΤΩΝ ΠΡΟ ΗΜΩΝ ΒΕΒΑΣΙΛΕΥΚΟΤΩΝ
ΕΠΕΙ ΟΥΔΕ ΕΙΣ ΝΟΥΝ ΒΑΛΛΕΣΘΑΙ ΗΛΠΙΣΕΝ ΑΝ, ΟΥΤΕ ΔΥΝΑΤΟΝ ΟΛΩΣ. ΑΥΤΟ ΑΝ ΕΝΟΜΙΣΘΗ.

ΟΥΚ ΕΝ ΤΟΙΣ ΑΛΛΟΙΣ ΜΟΝΟΝ, ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΕΝ ΤΑΙΣ ΒΑΣΙΛΙΚΑΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΣΙ ΠΡΟΣ ΑΠΑΣΑΝ ΑΞΙΝ ΣΥΜΦΩΝΙΑΝ ΤΕ ΚΑΙ ΔΙΑΦΩΝΙΑΝ, ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΝ ΜΑΧΟΜΕΝΟΝ ΑΥΤΗΣ ΕΞΕΛΕΙΝ· ΤΟ ΔΕ ΤΑΥΤΟΝ ΤΕ ΚΑΙ ΟΜΟΙΟΝ ΕΞΩΘΗΣΑΙ. ΜΙΑΝ ΔΕ ΑΥΤΗ ΚΑΛΛΟΥΣ ΙΔΕΑΝ ΠΑΡΑΣΧΕΙΝ, ΩΣΤΕ ΕΝΑ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΦΕΚΑΣΤΩ ΚΑΘΕΣΤΑΝΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙ ΝΟΜΟΝ ΤΗΣ ΑΝΩΘΕΝ ΡΟΠΗΣ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΕΙΘΕΝ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΕΙΑΣ ΙΔΙΟΝ ΗΝ, ΑΛΛ᾽ ΟΥΚ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΤΙΝΟΣ ΔΙΑΝΟΙΑΣ, Η ΕΓΧΕΙΡΗΣΕΩΣ Η ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΟΛΩΣ. ΗΜΕΙΣ ΟΥΝ ΤΟΥΤΟ ΔΗ ΤΟ ΣΥΝΗΘΙΣΜΕΝΟΝ ΗΜΙΝ, ΤΑΣ ΧΕΙΡΑΣ ΕΙΣ ΘΕΟΝ ΑΝΑΤΕΙΝΑΝΤΕΣ, ΚΑΙ ΑΙΤΗΣΑΝΤΕΣ ΗΜΙΝ ΑΥΤΟΝ ΣΥΛΛΑΒΕΙΝ, ΕΝΕΧΕΙΡΗΣΑΜΕΝ ΤΕ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΝ ΕΞΕΙΡΓΑΣΑΜΕΘΑ· ΤΡΙΒΩΝΙΑΝΩ ΤΩ ΕΝΔΟΞΟΤΑΤΩ ΜΑΓΙΣΤΡΩ, ΚΑΙ ΑΠΟ ΚΥΑΙΣΤΟΡΩΝ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΗΜΩΝ ΠΑΛΑΤΙΟΥ, ΚΑΙ ΥΠΑΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΛΗΝ ΥΠΟΥΡΓΙΑΝ ΧΡΗΣΑΜΕΝΟΙ, ΚΑΙ ΤΙΣΙΝ ΑΛΛΟΙΣ ΕΝΔΟΞΟΙΣ ΤΕ ΚΑΙ ΣΟΦΟΙΣ ΑΝΔΡΑΣΙΝ· ΕΡΩΤΩΝΤΕΣ ΜΕΝ ΑΕΙ ΤΟ ΓΙΓΝΟΜΕΝΟΝ· ΤΟ ΔΕ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΙΜΟΝ ΜΑΝΘΑΝΟΝΤΕΣ· ΠΑΣΙΝ ΔΕ ΕΚ ΤΗΣ ΕΝΔΙΔΟΜΕΝΗΣ ΗΜΙΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΝΩΣΕΩΣ ΤΕ ΚΑΙ ΦΑΛΨΕΩΣ ΕΠΙΤΙΘΕΝΤΕΣ ΠΕΡΑΣ ΠΡΟΣΗΚΟΝ. ΤΑΣ ΜΕΝ ΟΥΝ ΕΥΣΕΒΕΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΗΔΗ ΠΡΟΤΕΡΟΝ ΔΩΔΕΚΑ ΒΙΒΛΙΟΙΣ ΠΕΡΙΣΤΕΙΛΑΝΤΕΣ ΤΟ ΤΗΣ ΗΜΕΤΕΡΑΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ ΕΠΩΝΥΜΟΝ ΣΥΝΤΕΘΕΙΚΑΜΕΝ ΒΙΒΛΙΟΝ· ΝΥΝ ΔΕ ΤΑΣ ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ ΝΟΜΟΘΕΤΗΣΑΝΤΩΝ, ΣΥΝΑΓΑΓΟΝΤΕΣ ΓΝΩΜΑΣ ΕΚ ΤΟΥ ΠΛΗΘΟΥΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ, ΑΠΕΡ ΗΝ ΜΕΝ ΑΜΦΙ ΤΑ ΔΙΣΧΙΛΙΑ· ΑΡΙΘΜΟΝ ΔΕ ΕΙΧΟΝ ΣΤΙΧΩΝ ΜΥΡΙΑΔΩΝ ΤΡΙΑΚΟΣΙΩΝ, ΕΠΙ ΕΜΜΕΤΡΟΝ ΤΕ ΑΜΑ ΚΑΙ ΕΥΣΥΝΟΠΤΟΝ ΣΥΝΗΓΑΓΟΜΕΝ ΑΘΡΟΙΣΜΑ. ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ ΟΥΝ ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΠΕΠΟΙΗΜΕΘΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΑ ΝΥΝ, ΑΝΩΘΕΝ ΣΥΝΑΓΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟ ΧΡΗΣΙΜΟΝ, ΚΑΙ ΑΠΑΣΑΣ ΤΑΣ ΖΗΤΗΣΕΙΣ ΤΕΜΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΜΗΔΕΝ ΚΑΤΑΛΕΙΠΟΝΤΕΣ ΕΤΙ ΣΤΑΣΙΑΖΟΜΕΝΟΝ, ΟΠΕΡ ΒΙΒΛΙΟΝ digeſta, ΕΙΤΕ ΠΑΝΔΕΚΤΗΝ ΠΡΟΣΗΓΟΡΕΥΣΑΜΕΝ. ΕΚ ΤΕ ΤΟΥ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΕΧΕΙΝ ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ ΤΕ ΚΑΙ ΔΙΑΤΥΠΩΣΕΙΣ· ΕΚ ΤΕ ΤΟΥ ΤΟ ΠΑΝ ΕΙΣ ΕΝ ΑΘΡΟΙΣΘΕΝ ΥΠΟΔΕΞΑΣΘΑΙ, ΤΑΥΤΗΝ ΑΥΤΩ ΘΕΜΕΝΟΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣΗΓΟΡΙΑΝ· ΟΥ ΠΛΕΙΟΝΑ ΤΕ ΠΩΣ ΠΕΝΤΕΚΑΙΔΕΚΑ ΜΥΡΙΑΔΩΝ ΣΤΙΧΩΝ ΑΡΙΘΜΟΝ ΑΥΤΩ ΔΟΝΤΕΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΠΤΑ ΤΟΥΤΟ ΔΙΑΘΕΜΕΝΟΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΟΥ ΠΑΡΕΡΓΩΣ, ΑΛΛΑ ΤΗΣ ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ ΦΥΣΕΩΣ ΤΕ ΚΑΙ ΑΡΜΟΝΙΑΣ ΣΤΟΧΑΣΑΜΕΝΟΙ· ΤΑ ΤΕ ΓΑΡ ΚΑΛΟΥΜΕΝΑ ΠΑΡΑ ΠΑΣΙ ΠΡΩΤΑ ΕΝ ΤΕΣΣΑΡΣΙ ΑΠΕΘΕΜΕΘΑ ΒΙΒΛΙΟΙΣ. ΕΦΕΞΗΣ ΤΕ ΤΑ de iudiciis ΕΝ ΕΤΕΡΟΙΣ ΕΠΤΑ ΚΑΙ ΤΑ de rebus, ΟΥΚ ΕΝ ΠΛΕΙΟΣΙ ΤΩΝ ΟΚΤΩ· ΤΟ ΔΕ ΕΦΕΞΗΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΡΟΣ, ΟΠΕΡ ΔΗ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΤΕ ΑΜΑ ΚΑΙ ΜΕΣΟΝ ΕΣΤΙ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΣ, ΟΚΤΩ ΒΙΒΛΙΟΙΣ ΑΛΛΟΙΣ ΕΝΑΠΕΘΕΜΕΘΑ· ΕΝ ΟΙΣ ΕΣΤΙ ΜΕΝ Η ΥΠΟΘΗΚΑΡΙΑ, ΟΥ ΠΟΡΡΩ ΠΟΥ ΤΗΣ pigneraticiæ ΑΦΕΣΤΩΣΑ· ΕΣΤΙ ΔΕ ΚΑΙ ædilicion ΗΔΙΚΤΟΝ, ΚΑΙ Η ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΞΝΙΚΗΣΕΩΝ ΕΠΕΡΩΤΗΣΙΣ, ΑΠΕΡ ΑΜΦΩ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΜΑΤΑ ΜΕΝ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ· ΠΟΡΡΩ ΔΕ ΠΟΥ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΑΠΩΚΙΣΜΕΝΑ, ΣΥΝΗΓΑΓΟΜΕΝ ΕΝΤΕΥΘΕΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΑΛΛΗΛΑ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΝ, ΙΝΑ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΥΤΩΝ ΔΙΑΛΕΓΟΜΕΝΑ ΜΗ ΠΟΡΡΩ ΔΙΕΣΤΗΚΟΙΕΝ ΑΛΛΗΛΩΝ. ΕΙΤΑ ΕΠΗΓΑΓΟΜΕΝ ΤΟΥΤΟΙΣ ΤΑ ΤΕ ΠΕΡΙ ΤΟΚΩΝ ΕΓΓΕΙΩΝ, ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ· ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΣΥΜΒΟΛΑΙΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΠΑΡΟΔΟΥ ΜΑΡΤΥΡΩΝ, ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΕΩΝ, ΕΙΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΝ· ΤΡΙΑ ΔΕ ΤΑΥΤΑ ΜΟΝΟΒΙΒΛΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΤΩΝ de rebus ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΝ ΣΥΝΕΓΓΥΣ ΑΛΛΗΛΩΝ ΚΑΤΑΘΕΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΑΥΘΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙ ΜΝΗΣΤΡΩΝ, ΚΑΙ ΓΑΜΩΝ, ΚΑΙ ΠΡΟΙΚΟΣ ΝΕΝΟΜΟΘΕΤΗΜΕΝΑ ΣΥΝΑΓΑΓΟΝΤΕΣ ΤΡΙΑ ΔΕΔΩΚΑΜΕΝ ΕΧΕΙΝ, ΚΑΙ ΤΑΥΤΗ ΤΗ ΣΥΝΤΑΞΕΙ ΒΙΒΛΙΑ· ΚΑΙ ΜΗΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΔΥΟ ΤΑΥΤΑ ΔΗ ΤΑ de Tutelis ΠΑΡΑ ΠΑΣΙΝ ΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝΑ, ΚΑΝΤΑΥΘΑ ΣΥΝΕΚΕΦΑΛΑΙΩΣΑΜΕΘΑ ΤΗΝ ΤΩΝ ΟΚΤΩ ΤΟΥΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΝ, ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΤΑΤΟΝ, ΩΣ ΕΙΡΗΤΑΙ ΤΟΥΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΠΑΣΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΠΕΠΟΙΗΜΕΘΑ. ΤΑ ΚΑΛΛΙΣΤΑ ΔΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΩΤΑΤΑ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΕΝ ΤΟΥΤΟΙΣ ΑΝΑΓΡΑΨΑΜΕΝΟΙ, ΤΑΔΕ ΔΗ ΠΕΡΙ ΔΙΑΘΗΚΩΝ, ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΓΕ ΛΗΓΑΤΩΝ, ΚΑΙ

ΦΙΔΕΙ

DOMINI NOSTRI SACRATISSIMI PRINCIPIS IVSTINIANI IVRIS ENVCLEATI EX OMNI VETERE *IVRE* COLLECTI DIGESTORVM SEV PANDECTARVM

a Iuſtiniani perpetui Auguſti, vel perpetuò: vbi male Accurſ. interpretatur perpetui generalis.

LIBER PRIMVS.

DE IVSTITIA ET IVRE TITVLVS I.

Variæ diffinitiones ac diuiſiones hic continentur, quæ ſontes iuris ciuilis demonſtrant.

b eſt deductus à iuſtitia: hoc [illegible]

c Ius per artem [illegible]

VLPIANVS Libro primo Inſtitutionum

IVRI operam daturum prius noſſe oportet vnde nomen iuris deſcendat. [b] Eſt[c] autem à iuſtitia appellatum: nam, vt eleganter Celſus definit, Ius eſt ars boni & æqui. Cuius meritò quis nos[d] ſacerdotes appellet. Iuſtitiam namque colimus, & boni & æqui notitiam profitemur: æquum ab iniquo ſeparantes, licitum ab illicito diſcernentes: bonos non ſolùm metu pœnarum, verumetiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes: veram nisi fallor, philoſophiam non ſimulatam affectantes.

d Vide Gramm. [illegible]

e conſiſtit

f Non quod hoc [illegible]

Huius ſtudii duæ ſunt poſitiones, publicum & priuatum. Publicum ius eſt quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat. Priuatum quod ad ſingulorum vtilitatem. ſunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuatim. Publicum ius in ſacris, in ſacerdotibus, in magiſtratibus[e] conſiſtit. Priuatum ius tripertitum eſt: collectum etenim eſt ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut ciuilibus.

Ius[f] naturale eſt quod natura omnia animalia docuit: nam ius iſtud non humani generis proprium, ſed omnium animalium, quæ in terra, quæ in mari naſcuntur, auium quoque commune eſt. hinc deſcendit maris atque feminæ coniunctio[g], quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio. videmus etenim cætera quoque animalia, feras etiam iſtius iuris peritia cenſeri. Ius gentium eſt quo gentes humanæ vtuntur. quod à naturali recedere facilè intellegere licet: quia illud omnibus animalibus, hoc ſolis hominibus inter ſe commune ſit.[h]

g coniugatio.

h ſ. eſt.

i [illegible]

II. POMPONIVS libro ſingulari Enchiridii

VEluti erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus:

III. FLORENTINVS libro primo Inſtitutionum

VT vimque atque iniuriam propulſemus[i]. Nam iure hoc euenit, vt quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, iure feciſſe exiſtimetur. & cùm inter nos cognationem quandam natura conſtituit, conſequens eſt hominem homini inſidiari nefas eſſe.

IIII. VLPIANVS libro primo Inſtitutionum

MAnumiſsiones quoque iuris gentium ſunt. Eſt autem manumiſſio[k] de manu miſſio, id eſt datio libertatis. nam quamdiu quis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt, manumiſſus liberatur poteſtate. Quæ res à iure gentium originem ſumpſit: vtpote cùm iure naturali omnes liberi naſcerentur, nec eſſet nota manumiſſio cùm ſeruitus eſſet incognita. ſed poſteaquam iure gentium ſeruitus inuaſit, ſecutum eſt beneficium manumiſſionis: & cùm vno naturali nomine homines appellaremur[l], iure gentium tria genera eſſe cœperunt: liberi, & his contrarium ſerui, & tertium genus liberti[m], id eſt, hi qui deſierant eſſe ſerui.

k Manumiſſio de manu datio, hoc Florentina lectio [illegible] quid etymologiâ [illegible] multo quoque planius eſt.

l appellaretur.

m libertini quis.

V. HERMOGENIANVS libro primo iuris epitomarum

EX hoc iure gentium introducta bella, diſcretæ gentes, regna condita, dominia diſtincta, agris termini poſiti, ædificia collocata[n], commercium[o], emptiones, venditiones, locationes, conductiones, obligationes[p] inſtitutæ: exceptis quibuſdam quæ[q] à iure ciuili introductæ ſunt.

n collata.

o [illegible] Accurſ.

p Inſtitutæ [illegible]

q Vnde [illegible] Accurſ. [illegible]

VI. VLPIANVS libro primo Inſtitutionum

IVs ciuile eſt quod neque in totum à naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei ſeruit: itaque cùm aliquid addimus vel detrahimus iuri communi, ius proprium id eſt ciuile efficimus. Hoc igitur ius noſtrum conſtat, aut ex ſcripto, aut ſine ſcripto, vt apud Græcos ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΟΙ ΜΕΝ ΕΓΓΡΑΦΟΙ, ΟΙ ΔΕ ΑΓΡΑΦΟΙ.

VII. PAPINIANVS libro ſecundo Definitionum

IVs autem ciuile eſt quod ex legibus, plebis ſcitis, ſenatuſconſultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit. Ius prætorium eſt quod prætores introduxerunt adiuuandi, vel ſupplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia propter vtilitatem publicam. quod & honorarium dicitur ad honorem[r] prætorum ſic nominatum.

r ab honore

s [illegible]

VIII. MARCIANVS libro primo Inſtitutionum

NAm & ipſum ius honorarium viua vox eſt iuris ciuilis.

Differentia iuris ciuilis, & gentium.

IX. GAIVS libro primo Inſtitutionum

OMnes[s] populi qui legibus & moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur. Nam quod quiſque populus ipſe ſibi